

הקדמה

יצירת עם היא תהליך שמתרחש בדרך-כלל במשך שנים רבות. עיצוב הזהות הלאומית, גיבוש גבולות ותרבות מתפתחים אט-אט, במשך דורות. בשונה משאר אומות העולם, עם ישראל נוצר ברגע אחד - ביציאת מצרים. כפי שניסח זאת רבי יהודה הלוי בשפתו המיוחדת: "זו קמה פתאום, נאמר לה: היי! - ותהי - ממש כבריאת העולם" [ספר הכוזרי א, פא]. ביציאת מצרים נוצר עם ישראל, בתהליך נסי ופלאי שהוביל הקב"ה בעולם. מתוך הבנה זו יוצא המהר"ל לבאר כיצד רגע היציאה ממצרים מגלה את הייחודיות של עם ישראל על פני שאר אומות העולם.

העובדה שעם ישראל נוצר ברגע היציאה, ממחישה את ההבדל העקרוני בין שאר האומות לעם ישראל. אומה רגילה נבנית בשני שלבים, בשלב הראשון היא מייצרת תנאי חיים קיומיים, כגון: כלכלה שוטפת, ביטחון מדיני, מערך שלטוני. כאשר תנאים אלו מבוססים אצלה כראוי, היא מפנה מקום לקומה השנייה של אנשי הרוח והתרבות, ובכך מעצבת אופי לעצמה. אצל עם ישראל שתי הקומות נבנו באורח פלאי ומהיר, בבת אחת, בשעת יציאת מצרים.

הבדל זה הוא מהותי. הוא מלמד אותנו שאין לעם ישראל רובד קיומי ורובד רוחני הנפרדים זה מזה. אצלנו החיבור לעניין האלוהי הוא חלק מהממד הקיומי שלנו, בלעדי זה אין משמעות לקיום הלאומי של עם ישראל.

בפרק זה יעסוק המהר"ל ביציאת מצרים דרך שני מדרשים המתארים את הקשיים שהיו ביציאה, הראשון מצד הקב"ה והשני מצד ישראל. דרך קשיים אלו נדע להכיר מהן נקודות הכוח של עם ישראל, שהרי קושי תמיד מסתיר בתוכו עוצמה גדולה שצריכה לצאת לאור.

ביאורים

התורה מייחסת ליציאת מצרים משמעות רבה - מצוות רבות הינן זכר למאורע זה, כגון פסח, שבועות וסוכות. אפשר היה לחשוב שרק מצוות אלה, שהן חלק מתהליך היציאה ממצרים, הינן זכר ליציאת מצרים. אך לא כך הדבר - לדוגמה, מצוות השבת. השבת היא זכר למעשה בראשית, היא שייכת לבריאת העולם, ואף על פי כן אומרת התורה שגם היא קשורה ליציאת מצרים: "וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיִּצְאָה ה' אֱלֹהֶיךָ מִשֵּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְרָע נְטוּיָה, עַל פֶּן צָנָה ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת" [דברים ה, טו]. הזכרת יציאת מצרים במצוות רבות, ובמיוחד במצוות שלכאורה אינן קשורות באופן ישיר ליציאת מצרים, מלמדת אותנו על מרכזיותו של המאורע בעם ישראל.

ביציאת מצרים נולד 'עם ישראל'. עם ישראל הוא העם היחיד שהשאיפה הלאומית שלו היא התעלות רוחנית. התכונות הנפשיות שסביבן מתנהלות המדינות של כל העמים מבוססות על רעיונות כלכליים-חברתיים, ולכן הכוח המעמיד שלהם הוא חומרי. לעומת זאת, עם ישראל הוא עם שהתכונה הנפשית שלו והבסיס לקיומו הוא הצימאון לאלוהים. דבר כזה יוצר תנועה רוחנית בעולם, שמשוחררת מדרשות חומרניות. לכן כתב הרב קוק בפתגמים לחודש ניסן: "יציאת ישראל ממצרים תישאר לעד האביב של העולם כולו".

יציאת מצרים, היא לא רק מאורע היסטורי. היא מגמה שעם ישראל נושא מיום היוולדו, והיא הבשורה שהוא מבשר לאנושות - יציאה מהמצרים של העולם הזה. על כן, התורה כולה הינה חלק מתהליך יציאת מצרים, כי כל מצוות התורה מטרתן לרומם את הרוח ולהוציא את האדם והעולם ממצרים.

המהר"ל משלים את הרעיון בכך שנס יציאת מצרים הוא גדול יותר מכל הנסים, למרות שיתכן שמבחינה חיצונית יהיה נס שיִרָאה גדול יותר. אך באמת, כפי שאמרנו, יציאת מצרים היא אבי אבות כל הנסים, היא החידוש של המושג נס בעולם; משמעות הנס היא פריצת הגדרים הטבעיים הרגילים, והתגברות עולם הרוח על פני עולם הטבע. הנס הוא מצב שבו הרוח מתגלה ומתפרצת לעולם הזה. זוהי מהותו של עם ישראל - היותו עם אלוהי השולט בטבע, ולכן הטבע נס מפניו. זוהי המשמעות לכך ש"יציאת מצרים בעצמו שקולה כנגד כל הנסים".

פרק ג

נושא הפרק: שיעבוד ישראל במצרים משתי בחינות: בחינת החומר, מצד עצמם, ומבחינת הצורה, מצד המצרים

יציאת מצרים היא יסוד המצוות והגדולה שבניסים

בחר הוא יתברך בליל פסח להודיע מעשיו לבאי עולם, להכיר את שמו בעולמו בהוציאו את עמו ממצרים. וענין זה ראינו ששמה התורה יציאת מצרים יסוד היסודות ושרש הכל. ומצוות הרבה באו בשביל היציאה, שעל ידם יהיה לעינינו יסוד הזה, ומאצלנו בל ימוט. כמו מצוות סכה, שאמרה התורה (ויקרא כג, מג): לְמַעַן יִדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֶּכֶת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהוֹצִיאִי אֹתְכֶם מִמִּצְרַיִם. ואף השבת נאמר בו (דברים ה, יז): וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם. וכן הפסח וחג המצות, בודאי זכר ליציאת מצרים. וכן כל יום טוב כלם אנו מקדשים ואומרים: זכר ליציאת מצרים. נוסף על זה שאנו חייבים לזכר יציאת מצרים בכל יום, ולרבי אליעזר בן עזריה ביום ובלילה, שכל זה מורה כי יציאת מצרים בעצמו, חוץ מהנסים שעשה ביציאה, הוא יסוד האמונה שעליו נבנה הכל. אף כי נסים ונפלאות אין מספר עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל, לא שמה התורה לזכר אותם ולעשות זכר להם כי אם ליציאת מצרים. ואף כי לפי השגת בני אדם קצרי השכל נראה כי יש דבר שיש בו שני טבע ממנהגו של עולם, שגראה לאדם בחוש הראות שהוא יותר גדול נס ופלא מיציאת מצרים בעצמו, אינו כן לדעת התורה, כי נראה מן התורה ששמה יציאת מצרים עקר ויסוד האמונה, מן הראיות אשר אָמְרָנוּ לְמַעַלָּה, כי תמצא בתורה ברב דברים זכר היסוד הזה. ובמכילתא בפרשת וישמע יתרו (פרשה א): כל אשר עשה ה' למשה ולישראל עמו, כי הוציא ה' את ישראל ממצרים (שמות יח, א). מלמד, ששקולה יציאת מצרים נגד כל הנסים והגבורות שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל. הרי שהם זכרונם לברכה הוכיחו מן הכתוב, כי יציאת מצרים בעצמו שקולה כנגד כל הנסים.

בחר הקב"ה להודיע את מעשיו לבאי עולם, כדי שיכירו את שמו בעולם, בהוציאו את עמו ממצרים בליל הפסח. זו הסיבה שהניחה התורה את יציאת מצרים כיסוד היסודות וכשורש לכל. מצוות רבות בנויות על השורש של יציאת מצרים, כדי שעל ידן יהיה יסוד זה לעינינו תמיד ולא יסור מאיתנו. לדוגמה, על מצוות סוכה נאמר: לְמַעַן יִדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֶּכֶת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אֹתְכֶם מִמִּצְרַיִם. ובמצוות השבת נאמר: וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים. וודאי שמצוות הפסח וחג המצות הן זכר ליציאת מצרים. וכן בשאר ימים טובים אנו אומרים בקידוש: זכר ליציאת מצרים. בנוסף לכל המצוות הללו, אנו חייבים לזכור את יציאת מצרים בכל יום, ולרבי אליעזר בן עזריה פעמיים בכל יום, ביום ובלילה. מכל זה אנו למדים, שעצם היציאה ממצרים, חוץ מהניסים שעשה הקב"ה ביציאה זו, הם יסוד האמונה עליו בניו הכל. למרות שעשה הקב"ה עם ישראל נסים ונפלאות רבים מלספור, לא חייבה התורה לזכור אותם או לעשות להם זכר, מלבד יציאת מצרים. ואף כי לפי הבנת בני האדם, קצרי השכל, נראה שהיו ניסים בהם השינוי ממנהגו של עולם הטבע היה נס ופלא גדול יותר מאשר היציאה ממצרים, אין הדבר כן לפי דעת נתן התורה. ולכן שמה התורה דווקא את יציאת מצרים כיסוד ושורש האמונה, כמו שראינו למעלה, שבהרבה מצוות הזכירה התורה את ענין יציאת מצרים. ובמכילתא בפרשת יתרו אמרו חכמים על הפסוק: כל אשר עשה ה' למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, מלמד, ששקולה יציאת מצרים נגד כל הנסים והגבורות שעשה הקב"ה לישראל. הרי לך הוכחה שהוכיחו חכמים מן הכתוב, שיציאת מצרים שקולה כנגד כל הנסים והנפלאות.